

Jerzy Kandziora: Errata do antologii *Bruno Schulz w oczach świadków*

Wspomnienie o Brunonie Schulzu (W 40. rocznicę śmierci) autorstwa Emila Górskiego, opublikowane w mojej antologii *Bruno Schulz w oczach świadków. Listy, wspomnienia i relacje z archiwum Jerzego Ficowskiego* (Fundacja Terytoria Książki, Gdańsk 2022), na stronach 104–111, pozbawione jest fragmentu zawartego na stronie trzeciej maszynopisu źródłowego (co odnotowałem w przypisie). Tej strony pozbawiony jest maszynopis w Archiwum Jerzego Ficowskiego w Bibliotece Narodowej, który był podstawą publikacji. Przeoczyłem niestety, że pierwodruk wspomnienia Górskiego w książeczce *Bruno Schulz. Listy, fragmenty. Wspomnienia o pisarzu* (zebrał i opracował Jerzy Ficowski, Wydawnictwo Literackie, Kraków–Wrocław 1984) zawiera brakującą stronę. Poniżej podaję treść tej strony, dziękując zarazem pani Balbinie Tarnowskiej za wskazanie jej w edycji Ficowskiego.

[...] Ucieczka od rzeczywistości była, moim zdaniem, charakterystyczną cechą osobowości Brunona Schulza. Mogłem się o tym przekonać także w latach okupacji hitlerowskiej, kiedy koszmarna rzeczywistość przekroczyła wszelkie granice fantazji ludzkiej – „surrealizm” tych czasów osiągnął takie natężenie, że już sami przestawaliśmy wierzyć, iż to, co wokół nas się dzieje, jest naprawdę realne, a nie jakimś upiornym snem... Takiej rzeczywistości nie można już było przekształcać, było to zresztą bezcelowe – ocalenia nie można już było w tym znaleźć. Schulz jednak potrafił nawet wtedy oderwać się od rzeczywistości i stworzyć taki azyl, gdzie można było znaleźć schronienie. Była nim Twierdza, potężna i bezpieczna, nie do zdobycia przez wroga. Twierdza – wspaniały wytwór jego fantazji... Mielśmy się wszyscy tam schronić: Schulz ze swoimi przyjaciółmi; społeczność Twierdzy mieli stanowić przede wszystkim artyści; życie tam miało być szczęśliwe, harmonijne i piękne. Lubił snuć przed nami – gdy tylko było to możliwe – długie opowieści o tej Twierdzy cudownej, opisywał ją dokładnie, opracowywał system obrony, omawiał organizację życia społecznego, ustalał nawet rozkład dnia, godziny zajęć i zabaw; o niczym nie zapominał, nawet o tym, w jakie wiktuały mają być zaopatrzone magazyny i spiżarnie, wymieniał różne gatunki win. Na skrawkach papieru, jakie miał pod ręką, rysował nam plany tej Twierdzy w najrozmaitszych wariantach, zmieniał je i udoskonalał, szukał najlepszych rozwiązań, by

zapewnić jej mieszkańcom maksimum bezpieczeństwa i wygody. Opowiadając o swej wymarzonej Twierdzy, zapominał o rzeczywistości, zapalał się i ożywiał, a jego oczy, przygasłe od głodu i udręki, nabierały dawnego blasku. Opisy Twierdzy były tak sugestywne i plastycznie przekonywające, że słuchając ich zaczynaliśmy jak gdyby wierzyć po trosze w tę piękną fikcję... Kto wie, czy autor *Sklepów cynamonowych* i *Sanatorium Pod Klepsydrą* – gdyby przeżył okupację – nie napisałby nowej, świetnej książki, w której znalazłoby się opowiadanie pt. „Twierdza”?

O tym, jak ciekawie umiał Schulz opowiadać, przekonałem się już dużo wcześniej, kiedy byłem jeszcze uczniem gimnazjum. Pamiętam lekcje rysunków, które niekiedy wypełniał Schulz opowiadaniem o niezwyklej fantazji – np. o podróży międzyplanetarnych. W czasie snucia opowieści – a były to naturalnie improwizacje – rysował na tablicy kredą o różnych barwach wspaniałe ilustracje, które w miarę przebiegu akcji ścierał i rysował nowe. Cóż to były za wspaniałe godziny, kiedy byliśmy [...].

Bruno Schulz. Listy, fragmenty. Wspomnienia o pisarzu, zebrał i oprac. J. Ficowski, Wydawnictwo Literackie, Kraków–Wrocław 1984, s. 69–70.

Błędy dostrzeżone w antologii *Bruno Schulz w oczach świadków*

s. 11, wers 11 od dołu: jest: Stanisława Balickiego, winno być: Władysława Balickiego

s. 294: 7 wers od góry: jest: Konstancji, winno być: Konstancy

s. 394: przypis 2: ostatni wers: jest: s. 502, winno być: s. 503

s. 402: przypis 22, wers 2 od góry: jest: spędził Nicei, winno być: spędził w Nicei

s. 404: przypis 38, jest: zob. przypis 23, winno być: zob. przypis 22

s. 404: przypis 44: jest: List z bez koperty, winno być: List bez koperty

s. 405: przypis 63: jest: zob. przypis 24, winno być: zob. przypis 22

s. 406: przypis 68: jest: zob. przypis 17, winno być: zob. przypis 15

s. 407: przypis 71: jest: Por. przypis 54, winno być: Por. przypis 52

s. 407: przypis 2: jest: „Przekrój” (1948, nr 164, s. 10), winno być: „Przekrój” (1948, nr 165, s. 10)

s. 411: wers 4 od góry: jest: zob. przypis 1 do listu, winno być: zob. notę biograficzną do listu

s. 412: przypis 15: jest: „Tygonik Powszechny”, winno być: „Tygodnik Powszechny”

s. 414: przypis 2, jest: s. 395, winno być: s. 394

s. 423: przypis 30: jest: Zob. przypis 22, winno być: Zob. przypis 23.

s. 427: przypis 10: jest: Janusza Jędrzejowicza, winno być: Janusza Jędrzejewicza

s. 428, przypis 23, wers 1: jest: 13 VIII 1981, winno być: 13 VIII 2001; wers 3: jest: 2019/B9, winno być: 219/B9

- s. 428: przypis 28: jest: s. 543, winno być: s. 544
- s. 430: przypis 3: jest: s. 532, winno być: s. 533
- s. 451: przypis 25: wers 10 od góry: jest: z cenę, winno być: za cenę
- s. 460: przypis 10: jest: s. 446, winno być: s. 443
- s. 462: przypis 18: jest: s. 430, winno być: s. 431
- s. 463: przypis 31: jest: s. 430, winno być: s. 431
- s. 468: przypis 3: jest: podpisanie, winno być: podpisane
- s. 472: przypis 8: jest: zob. przypis 68, winno być: zob. przypis 64
- s. 472: przypis 9: jest: zob. przypis 28, winno być: zob. przypis 30; tamże: jest:
- s. 454, winno być: s. 455
- s. 476: przypis 7: jest: s. 509, winno być: s. 99
- s. 476, przypis 18: jest: s. 9, winno być: s. 99
- s. 482, przypis 109: jest: s. 397, winno być: 396
- s. 482, przypis 110: jest: s. 435, winno być: s. 436
- s. 482, przypis 112, jest: zob. przypis 4, winno być: zob. przypis 5; tamże: jest:
- s. 534, winno być: s. 535
- s. 486, przypis 26: jest: s. 397, winno być: s. 396
- s. 487, przypis 37: jest: s. 268, winno być: s. 468
- s. 487, przypis 38: jest: s. 397, winno być: s. 396
- s. 488, przypis 52; jest: s. 397, winno być: s. 396
- s. 490, przypis 83: jest: s. 397, winno być: s. 396
- s. 490, przypis 91 i 96: jest: s. 461, winno być: s. 462
- s. 491, przypis 102: jest: s. 397, winno być: s. 396
- s. 492, przypis 3: jest: *Przemyski lekarz Bruno Schulza* [!], winno być: *Przemyski lekarz Bruno Schultza* [!]
- s. 502, przypis 16: jest: s. 499, winno być: s. 500
- s. 509, przypis 4: jest: s. 509, winno być: s. 409
- s. 510, przypis 3: jest: Treść apelu zob. w przypisie 2 do listu Karoliny Safier z 28 lutego 1981 roku w niniejszym tomie, s. 538, winno być: Treść apelu zob. w przypisie 3 do listu Marii Tarajło w części „Krąg Schulza” w niniejszym tomie, s. 520
- s. 514, przypis 7: jest: s. 448, winno być: 148
- s. 529, przypis 46, wers 2 od dołu: jest: Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej, winno być: Akademii Sztuk Pięknych [błąd został już skorygowany w edycji e-book]
- s. 531, przypis 59: jest: zob. przypis 6, winno być: zob. przypis 25
- s. 536, przypis 22: jest: s. 477, winno być: s. 478
- s. 545, przypis 17: jest: zob. przypis 1, winno być: zob. przypis 2